

הרב ראם הכהן

רב הישוב עותניאל

האם ישנה חובה לחתום על כרטיס אדי?

שאלה - לשם השתלת איברים מן המתים, נדרשת הסכמת משפחת הנפטר. ישנה אפשרות לחתום על כרטיס שמפיצה עמותת "אדי" ובו מביע האדם את רצונו כי לאחר מותו ישמשו איבריו להשתלה במידת האפשר. לחתימה זו שתי משמעויות עיקריות - ראשית, זוהי הצהרה שתקל על המשפחה להסכים. שנית, אם אחוז מסוים מהאוכלוסייה יחתום על הצהרה כזו, תיכלל ישראל במאגר בינלאומי של איברים. האם חלה חובה לחתום על כרטיס זה?

תשובה - אע"פ שהנושא דורש דיון רחב אנסה להעלות את יסודותיו להלכה ולמעשה, בהתאם למציאות הרפואית העכשווית. במקרה זה יש לדון בשלוש נקודות:

- א. חובת ההצלה על ידי תרומת איברים.
- ב. איסור ניוול המת, איסור הלנת המת ואיסור הנאה מן המת.
- ג. קביעת רגע המוות.

א. בגמרא בסנהדרין (עג ע"א) דנה בחובת ההצלה מדין "לא תעמוד על דם רעך", במהלך הדיון קובעת הגמרא כי "לא תעמוד על דם רעך" נבדל מהשבת אבידה ("אבידת גופו") בכך שהוא מחייב את האדם לטרוח ולהוציא ממון לשם ההצלה (למשל - בשכירת אחרים שיסייעו לו). חובה זו נפסקה להלכה על ידי הרמב"ם בהלכות רוצח (פ"א הי"ד).

אולם, במקרה דנן מתעורר ספק - האם חלה חובה זאת גם לאחר מיתה כאשר המת אינו חייב במצוות (שבת קנא ע"ב: "אמר רבי יוחנן 'במתים חפשי', כיון שמת אדם נעשה חפשי מן המצוות")? הרב שאול ישראלי זצ"ל סבר שלמרות שאין ספק שזכות התרומה תעמוד לנפטר, לא חלה עליו חובה להסכים לכך מחיים. בניגוד לדבריו, נלענ"ד כי החתימה על כרטיס "אדי", מחיים, היא חלק ממצוות ההצלה. ראינו כי הטרחה למען ההצלה היא חלק מחובת "לא תעמוד על דם רעך" וממילא וודאי שעצם הבעת הנכונות בחתימה על כרטיס תורם היא חלק ממעשה המצווה המוטלת על החי. זאת, אע"פ שלכאורה לא נמצא כרגע "חולה לפנינו" שכן במציאות "הכפר הגלובלי" המרחק הפיזי איבד מתוקפו. לכך יש להוסיף כי כל חתימה מקרבת את מדינת ישראל לאפשרות

להשתמש בבנק האיברים הבינלאומי וממילא החתימה מסייעת להצלות חיים עתידית.

ב. ביחס לאיסורי ניוול המת, הנאה מן המת ואיסור הלנת המת - ודאי שאיסורים אלה נדחים מפני פיקוח נפש.

ג. כידוע, כיון שאף חיי שעה נחשבים חיים מותר לקחת איברים חיוניים רק מן המת. הפוסקים נחלקו בשאלת קביעת הרגע בו מוגדר האדם כמת וניתן לקחת ממנו איברים. יש שהלכו בעקבות שניים מגדולי האחרונים - החת"ס (יו"ד של"ח) בתשובותיו שתלה את רגע המוות בנשימה והוסיף שהמת צריך להיות "מוטל כאבן דומם", והחכם צבי (סימן עז) שתלה זאת בהפסקת פעימות הלב. לפי הגדרה זו אין כל אפשרות מעשית להשתיל לב, כיון שברגע בו מפסיק הלב לפעום אי אפשר להשתילו.

לעומתם, קבעו הגר"מ פינשטיין והגר"ש גורן זצ"ל את רגע המוות במות גזע המוח, כפי המקובל ברפואה המודרנית, וממילא ישנה אפשרות להשתיל לב. בדרך זו נקטה גם וועדת ההשתלות של הרבנות הראשית בשנת תשמ"ה. בוועדה זו ישבו הגר"ש ישראלי זצ"ל, הרבנים הראשים הגר"א שפירא והגר"מ אליהו, הגרז"ן גולדברג, הרב ד"ר מרדכי הלפרין שליט"א ועוד רבנים ורופאים. אלא שהוועדה התנתה את ההיתר להשתלת איברים בכמה תנאים שלמרבה הצער הרופאים, ביהירותם, סרבו לקבל.

לענ"ד יש להכריע כדעת הגר"מ והגר"ש גורן, מפני שכיום ברור שאפילו אחרי התזת הראש או הוצאתו מהגוף הלב ממשיך לפעום ולפיכך ברור שפעילותו אינן מעידות על חיים. לעומת זאת, מוות של גזע המוח הוא בלתי הפיך וממילא יש לקבל את ההגדרה כי הוא שקול כנגד התזת הראש.

לסיכום: חובה לחתום על כרטיס "אדי". כיוון שבמציאות המסובכת בה אנו חיים קשה לראות פתרון ליהירותם של הרופאים שלא קבלו את תנאי הרבנות הראשית, יש לסמן על גבי הכרטיס את האפשרות שהתרומה תתבצע "רק באישור איש דת לפי בחירת המשפחה". מבחינה חוקית אין אפשרות לתרום ללא הסכמת המשפחה ואילו עליה חלה החובה לקיים את דברי המת. לכן בודאי תבחר המשפחה, רב הבקי בעניין שיוודא את יישומם של תנאי הרבנות הראשית ולא תצא תקלה מתחת ידינו.